

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ АУЫЛДЫҚ ДЕПОПУЛЯЦИЯ: РЕТТЕУ ТЕТІКТЕРІ

RURAL DEPOPULATION IN KAZAKHSTAN: MECHANISMS OF REGULATION

СЕЛЬСКАЯ ДЕПОПУЛЯЦИЯ В КАЗАХСТАНЕ: МЕХАНИЗМЫ РЕГУЛИРОВАНИЯ

Г.К. АМИРОВА¹

Ph.D докторы

Қ. БОДАУХАН^{2*}

Э.Ғ.К.

К.К. ДАУРЕНБЕКОВ²

М.Ғ.К.

¹Астана медицина университеті, Астана, Қазақстан

²С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық зерттеу университеті,
Астана, Қазақстан

*автордық электрондық пошталары: tanat.2004@mail.ru

G. AMIROVA¹

Ph.D

K. BODAUKHAN^{2*}

C.E.Sc.

K. DAURENBEKOV²

C.Eng.Sc.

¹Astana Medical University, Astana, Kazakhstan

²S. Seifullin Kazakh AgroTechnical Research University, Astana, Kazakhstan

*corresponding author e-mail: tanat.2004@mail.ru

Г.К. АМИРОВА¹

доктор Ph.D

К. БОДАУХАН^{2*}

К.Э.Н.

К.К. ДАУРЕНБЕКОВ²

к.техн.н.

¹Медицинский университет Астана, Астана, Казахстан

²Казахский агротехнический исследовательский университет им. С. Сейфуллина,
Астана, Казахстан

*электронная почта автора: tanat.2004@mail.ru

Аңдатпа. Мақсаты - Қазақстанның ауылдық аймақтарындағы, оның ішінде Қостанай облысындағы депопуляциялық үрдістерді талдау және оларды оңтайландыру тетіктерін ұсыну. Салыстырмалы талдау және серпінді әдістер негізгі себептерді анықтау және ауылдық аудандардағы халық санын жыл сайын азайту мақсатында қолданылды. Ауылдық жердің тұрғындарын қысқарту факторларын айқындау, сондай-ақ демографиялық және әлеуметтік проблемаларды кешенді реттеу жүйесін қалыптастыру үшін эмпирикалық әдістер пайдаланылды. Облыстың әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштерін бағалау бағалау тәсілі негізінде жүргізілді. **Нәтижелер** - авторлар республиканың ауылдық аумақтарын дамыту жөніндегі бірқатар қолданыстағы құжаттарға қарамастан, 2009 жылдан бастап жүзеге асырылып келе жатқанын атап өткен. елдің ауыл халқының депопуляциясы сақталуда. 2024 жылы. 2008 жылмен салыстырғанда сандық құрамы 9,1% азайды. Бұл Қостанай облысына тән. Осы өңірде депопуляциялық бағыттылықты неғұрлым тереңірек зерделеу мақсатында 2010 - 2023 жылдар аралығындағы кезеңдегі деректерді қамтитын халық тығыз орналасқан 4 және халық тығыз орналасқан 4 ауданның әлеуметтік параметрлеріне салыстырмалы талдау жүргізілді. **Қорытындылар** - Қазақстан мен Қостанай облысының еңбек нарығының индикаторлары қалалық көрсеткіштермен салыстырғанда біршама төмен. 2023 жылы жұмыс күшінің үлесі қаламен салыстырғанда ауылдық елді мекендерде жоғары байқалды, алайда жұмыспен қамту деңгейі айтарлықтай төмен болды. Ауылдық аудандарда өзін-өзі жұмыспен қамтыған

Abstract. The *aim is to analyze depopulation trends in rural regions of Kazakhstan, including Kostanay region, and to propose mechanisms for their optimization. Methods* - comparative analysis and dynamic *methods* were used to identify the main causes and annual decline in population in rural areas. Empirical methods were used to determine the factors of rural population reduction, as well as the formation of a system of complex regulation of demographic and social problems. The assessment of socio-economic indicators of the oblast was carried out on the basis of the evaluation approach. *Results* - the authors note that despite a number of existing documents on the development of rural areas of the country, since 2009 depopulation of the rural population of the country persists. In 2024 compared to 2008 the quantitative composition decreased by 9.1%. It is most characteristic for Kostanay region. In order to more deeply study the depopulation orientation in this region a comparative analysis of social parameters of 4 densely populated and 4 least densely populated areas, including data for the period from 2010 to 2023 was carried out. *Conclusions* - labor market indicators of Kazakhstan and Kostanay region are somewhat lower compared to urban indicators. In 2023, the labor force participation rate was observed to be higher in rural areas compared to urban areas, but the employment rate was significantly lower. Self-employed workers are 16% more in rural areas and 9% more in the oblast. The low size of income and its stable sources led to the outflow of economically active groups from villages to large cities. In order to comprehensively regulate these processes in rural areas, it is advisable to create an effective mechanism of social responsibility of business (SRB), which will reduce budget expenditures of the state.

Аннотация. *Цель* - проанализировать депопуляционные тенденции в сельских регионах Казахстана, в том числе в Костанайской области и предложить механизмы их оптимизации. *Методы* - сравнительного анализа и динамические применялись с целью выявления основных причин и ежегодного снижения численности населения в сельских районах. Для определения факторов сокращения жителей сельской местности, а также формирования системы комплексного регулирования демографических и социальных проблем использованы эмпирические методы. Оценка социально-экономических показателей области проводилась на основе оценочного подхода. *Результаты* – авторы отмечают, что несмотря на ряд действующих документов по развитию сельских территорий республики, с 2009г. депопуляция сельского населения страны сохраняется. В 2024г. по сравнению с 2008г. количественный состав уменьшился на 9,1%. Наиболее характерно это для Костанайской области. В целях более глубокого изучения депопуляционной направленности в данном регионе проведен сравнительный анализ социальных параметров 4-х густонаселенных и 4-х наименее густонаселенных районов, включающий данные за период с 2010 по 2023 годы. *Выводы* - индикаторы рынка труда Казахстана и Костанайской области несколько ниже по сравнению с городскими показателями. В 2023г. доля рабочей силы наблюдалась выше в сельских населенных пунктах по сравнению с городом, однако уровень занятости был значительно ниже. Самозанятых работников в сельских районах больше на 16%, в области - на 9%. Невысокий размер дохода и его стабильных источников привели к оттоку экономически активных групп из сел в крупные города. Для комплексного урегулирования данных процессов в сельских регионах целесообразно создать действенный механизм социальной ответственности бизнеса (СОБ), что сократит бюджетные расходы государства.

Түйінді сөздер: ауылдық аудандар, депопуляция, ауыл тұрғындары, демография, еңбек нарығы, жалақы, әлеуметтік инфрақұрылым, маусымдық жұмыспен қамту.

Keywords: rural areas, depopulation, rural residents, demography, labor market, wages, social infrastructure, seasonal employment.

Ключевые слова: сельские районы, депопуляция, сельские жители, демография, рынок труда, заработная плата, социальная инфраструктура, сезонная занятость.

Мақала түсті: 14.07.2024. Сараптамадан кейін мақұлданған: 31.08.2024. Қабылданды: 14.09.2024.

Кіріспе

Ауылдық аймақтар қала тұрғындары үшін қауіпсіз өмір мен ыңғайлы жұмыс жағдайларын қамтамасыз ету орны екенін COVID-19 пандемиясы нақтылай түсті. Соған қарамастан, әлем бойынша ауылдық жерлердегі депопуляция жаһандық мәселе айналды (Uribe-Sierra S.E., Mansilla-Quíñones P., Mora-Rojas A.I.) [1]. Соған байланысты қазіргі уақытта көптеген мемлекеттердің басқарушы органдары ауылдық депопуляцияны тоқтату мәселесіне тап болып отыр. Көптеген елдерде адамдардың ауылдық жерлерден қоныс аударуы ұзақ уақыт бойы жалғасып келеді.

Біріккен Ұлттар Ұйымының (БҰҰ) деректерін ескеретін болсақ, ауылдық жерлерге қарағанда қала тұрғындарының үлесі артып, 2024 жылдың басында 58% құрады, бұл көрсеткіш 1994 жылы 44% болған. Алдағы онжылдықтарда негізінен дамушы елдерде тұратын ауыл тұрғындары үшін депопуляциялық үрдіс сақталады деген болжам келтірілген (Commission on Population and Development...) [2].

БҰҰ-ның 2023 жылғы Дүниежүзілік әлеуметтік есебінде кейбір ауылдық жерлерде керемет табиғи сұлулықпен қатар, көптеген сауықтыру іс-шараларын ұсынатын орындардың болуына қарамастан, егде жастағы адамдар мен ауыр науқастар үшін медициналық қызметтерді табу қиын екені көрсетілген. Бұл құжатта әсіресе шалғай орналасқан аудандарда амбулаториялық-емханалық және стационарлық қызметтердің, қоғамдық көліктердің, жаяу жүрушілерге арналған жолдар мен көше шамдарының қол жетімді болмауы, жеке тұрғын үйлердің салыстырмалы түрде сапасының төмендеуі секілді деректер келтірілді (World Social Report 2023: Leaving No One Behind) [3].

Зерттеу нәтижелері көрсетіп отырған әлсіретуде Қазақстанның бірқатар облыстарында, әсіресе Қостанай, Шығыс және Солтүстік Қазақстан облыстарында демографиялық ақуал жылдан-жылға төмендеп, ішкі көші-қон үрдісінен туындаған депопуляция артып отыр. Аталған облыстар бойынша халық санының жылдан-жылға азаюы, әлеуметтік-инженерлік инфрақұрылымдарға қажеттілікті төмендетіп, онсыз да ескіріп тұрған инфрақұрылымдардың сапасын одан әрі әлсіретуде.

Сол себепті дамушы елдер, оның ішінде Қазақстан үшін аталған олқылықтарды реттеудің жедел шараларын әзірлеу аса маңызды. Аталған проблемаларды реттеудің тиімді шараларын жасамай елдегі урбанизацияны, ауылдық аймақтардағы

демографиялық, әлеуметтік-экономикалық (жұмыссыздық пен кедейлік) проблемаларын шешу мүмкін емес.

Мақаланың мақсаты Қазақстанның ауылдық аймақтарындағы, оның ішінде халық санындағы депопуляциялық үрдіс қатты байқалып отырған облыстары (Қостанай) бойынша әлеуметтік-демографиялық проблемаларға талдау жасау және оны шешудің тетіктерін ұсыну.

Әдебиетке шолу

Ауылдық аймақтарындағы депопуляция салдарынан орын алып отырған әлеуметтік-экономикалық және демографиялық мәселелер тек Қазақстанды ғана емес, әлем ғалымдарын алаңдататын өзекті мәселеге айналды.

2022 жылғы БҰҰ-ның шөлейттенуге қарсы конвенциясында әлемнің көптеген ауылдық жерлерінде жұмыс орындарының жетіспеушілігі және балабақшалар мен сапалы білім беру мекемелерінің және басқа да әлеуметтік инфрақұрылымдық нысандардың жоқ екендігі көрсетілді. Сондай-ақ, бұл конвенциясында ауылдық жерлерде бейресми жұмыспен қамту, өзін-өзі жұмыспен қамту, жартылай және маусымдық жұмыспен қамту, тауарлық емес және ұсақ тауарлы шаруашылықтарда кең таралғандығы туралы ақпараттар келтірілді (Андреева О., Себенцов А., Куст Г. и др.) [4].

Пандемия кезінде әлемнің көптеген мемлекеттеріндегі ауылдық аумақтарда инфрақұрылымдардың артта қалуы ең алдымен әйелдерге, мигранттарға, қарттар мен мүгедектерге қатты әсер етті (World Social Report 2023: Leaving No One Behind...) [3]. Әлемнің дамыған елдері ауылдық жерлердегі халық санының азаюын түсіну және оған қарсы тұру жолдарын табу қажеттілігін ғылыми негіздейтін бірқатар зерттеулер жүргізді (Christiaanse S.; ESPON. ESCAPE European Shrinking Rural Areas...) [5-6].

Ауылдық аймақтарындағы депопуляция туралы алаңдаушылық жақын ғана пайда болған жоқ. Мысалы, A.G. Paradosopoulos, P. Baltas секілді авторлардың зерттеуінде – депопуляция ауыл тұрғындарының мемлекеттік қызметтерге қолжетімділіктің төмендігімен, экономикалық бәсекеге қабілеттілік пен инновацияның болмауымен және тиімсіз басқарумен байланысты «жүйелік құбылыс» ретінде қарастырылады (Paradosopoulos A.G., Baltas P.) [7].

Мақалада Оңтүстік Африка елдері мен Азияның кейбір елдеріндегі жылдам урбанизация жағдайды талқылады. Атап айтқанда: көше кептелістері, көлік қозғалыстарындағы проблемалар, баспана жетіспеу-

шілігі, тұрғын үй бағасының қымбаттауы, коммуналдық жүйелердің жетіспеушілігі, балабақшалар мен мектептер, ауруханалар мен емханалар қызметінің барлық тұрғындарға қолжетімді болмауы секілді проблемалар көрсетілген. Ал ауылдық аймақтар үшін бұл үрдіс халықтың депопуляциясын қалыптастырды деп көрсетілген (Guzman J.M.) [8].

Әлеуметтік қызметтерге және қосалқы инфрақұрылымға қолжетімділіктің жеткіліксіздігі ауылдық және шалғай аудандардағы егде жастағы адамдар үшін ерекше проблемаға айналды (Asante D., McLachlan C.S., Pickles D. et al.) [9]. Интернетке тәуелді мемлекеттік қызметтердің саны артып келе жатқан кезде, қалалық және ауылдық жерлер арасындағы цифрлық қолжетімділіктің айырмашылығы «цифрлық алшақтық» қолжетімділік пен дағдылардағы жасқа байланысты олқылықтар бұл мәселелерді қиындатады. Соның салдарынан әлемнің көптеген елдеріндегі ауылдық жерлердегі халық санының азаюы, демографиялық құлдырау, қартаю процесінің орын алуы, экономикалық белсенді топтардың азаюы, ауыл экономикасының әртараптандырылу деңгейінің болмауы секілді проблемалар өзектілігін жоймай келеді (World Social Report 2023: Leaving No One Behind...) [3].

Материалдары мен әдістері

Зерттеудің кіріспе және әдебиеттерге шолу бөлімдерінде көрсетілгендей, ауылдық аймақтардағы халық санының жылдан-жылға азаюы мен оның негізгі себептерін анықтау, ағымдағы жағдайды талдау және анықталған проблемаларды еңсеру мақсатындағы авторлар бірқатар материалдар мен әдістерді қолданды.

Жалпы әлем бойынша және Қазақстанның ауылдық аймақтарындағы тұрғындар санының азаю факторларын кешенді талдау үшін БҰҰ-ның Халық және даму жөніндегі Комиссиясы, БҰҰ-ның азық-түлік және ауыл шаруашылық ұйымының (ФАО) мәліметтері, Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігінің Стратегиялық жоспарлау және реформалар жөніндегі агенттігі Ұлттық статистика бюросының деректері, аталған сала бойынша жан-жақты зерттеу жүргізген отандық және шетелдік ғалымдардың зерттеулері, Қостанай облысының кейбір аудандарының демографиялық және әлеуметтік көрсеткіштері қолданылды.

Қазақстан Республикасының облыстары бойынша халық санының депопуляциялық үрдісі қатты байқалып отырған облыстардың бірі – Қостанай облысы. Бұл

облыстағы демографиялық және әлеуметтік проблемаларды кешенді реттеудің тетіктерін ұсыну үшін эмпирикалық, динамикалық және салыстырмалы талдау әдістері қолданылды. Сонымен қатар, облыстың әлеуметтік-экономикалық, демографиялық және инфрақұрылымдық факторларын қамтитын көрсеткіштерді бағалау үшін шолу және бағалау тәсілі қолданылды.

Нәтижелер

Ауыл тұрғындары жақсы өмір іздеп қалаларға қоныс аударады. Атап айтқанда, олар жоғары ақы төленетін жұмыс орындарын, сондай-ақ ауылдық жерлерде оңай қолжетімді емес мемлекеттік қызметтерді іздейді, мысалы, денсаулық сақтауды жақсарту немесе білім алу мүмкіндіктерін кеңейту.

Бөлшек сауда дүкендері, банктік қызметтер және демалыс орындары сияқты әлеуметтік ыңғайлылықтардың болуы да ауыл тұрғындарын қалаларға тартудың маңызды факторлары болып табылады. Осы факторлардан басқа, жастар қалалық өмір салты ауылдық жерлерге қарағанда тартымды деген түсінікке байланысты қоныс аударады. Бұл туралы 2024ж. басында БҰҰ-ның Халық және даму жөніндегі Комиссиясы «Өткен және болашақтағы демографиялық тенденциялар: қорқыныш, фактілер және саясаттың салдары» атты мақаланы ұсынды.

Ауыл халқының депопуляциялық үрдісі отандық зерттеушілердің еңбектерінде кеңінен зерттелген. М.М. Конарбаеваның зерттеулерінде урбанизация процесі Қазақстанда Орталық Азия өңіріндегі орташа мәндермен салыстырғанда неғұрлым жоғары екені көрсетілді, яғни Орталық Азия елдеріндегі қала халқының үлесі 1950ж. 32,7%-дан 2021ж. 48,4%-ға дейін ұлғайғанымен, Қазақстанда бұл көрсеткіш тиісінше 36,4% және 57,8%-ды құрады (Конарбаева М.М.) [10].

Сонымен қатар, К. Бодаухан, Д. Жөнсхан, Ж.Саматова секілді авторлардың еңбектерінде 1990ж. Республика бойынша жалпы халыққа есептегенде ауыл тұрғындарының үлесі 42,9% болғаны және оның 2008ж. 46,9%-ға дейін өскені көрсетілді. Бірақ, 2009 жылдан бастап бұл көрсеткіш біртіндеп төмендеп, 2022ж. соңында 39% құрады (Бодаухан К., Жөнсхан Д., Саматова Ж.) [11].

А.А. Киреева және Қазақстандағы қазіргі экономикалық жүйе бойынша ең жақсы бейімделу қалалық агломерацияларда, қала орталықтарында және шикізат өндіретін салалар мен әлемдік нарықта

жоғары сұранысқа ие тауарлары бар аймақтарда ғана тән екенін анықтады. Сонымен қатар, Қазақстанда 88 қала және 6322 ауылдық елді мекеннің басым көпшілігінде халықтың азаю қарқыны байқалып отырғанын көрсетті (Kireyeva A.A., Vasa L., Nurlanova N.K. et al.) [12]. Сонымен қатар, К.И. Ибрагимова, А.Б. Турысбековалардың Қазақстанның өңірлеріндегі деректерді талдай отырып, экологиялық жағдайы нашар, әлеуметтік және көлік инфрақұрылымы жетіспейтін Қазақстанның ең осал аймақтарын анықтады (Ибрагимова К.И., Турысбекова А.Б.) [13].

И. Кусаинова Қазақстандағы ауылдардың жойылуы мен жастардың ауылға тұруға ынтасының болмауын анықтау мақсатына зерттеу жүргізді. Нәтижесінде, медициналық қызметтердің сапасының төмен болуы, таза ауыз суға қолжетімділіктің болмауы, тұрақты жұмыстың болмауы, қаржылық қиындықтар, балалардың болашағына алаңдау секілді проблемаларды анықтады (Кусаинова И.) [14].

Аталған жағдайдар ауылдық аумақтардағы экономикалық белсенді тұрғындардың ауылдан қалаға кетуіне, урбандалу үрдісінің артуына, ауыл мен қала тұрғындары арасындағы әлеуметтік-экономикалық теңсіздіктің қалыптасуына алып келді. Нәтижесінде ауыл тұрғындарының саны 2023ж. 2008 (ауыл тұрғындарының ең көп тіркелген жылы) жылмен салыстырғанда 8,7% азайды және 2000 жылмен салыстырғанда 2021ж. ауылдық елді мекендер саны 2,7%-ға қысқарды.

2023ж. қала халқының үлесі 61,8%, ал ауыл тұрғындарының үлесі 38,2% құрайды (Комитет статистики Министерства национальной экономики...) [15]. Осылайша 2009 жылдан бастап ауыл тұрғындарының үлесі қала халқының үлесімен салыстырғанда тұрақты түрде азаюда. Әсіресе, бұл құбылыс Қазақстанның Шығыс, Солтүстік және Қостанай облыстарына тән.

Ауылдық жерлердегі депопуляциялық үрдістің жалғасуы ауылдық жерлердің экономикалық, әлеуметтік, демографиялық және экологиялық тепе-теңдігіне көптеген жағымсыз салдарлар тудырады. Экономикалық тұрғыдан алғанда, өндірістік қуаттар азаяды, нәтижесінде ауылдық жерлердің кірістер алу, сауда ағындарын жеңілдету және инвестициялар тарту мүмкіндіктері төмендейді. Бұл аумақтардың салық түсімдері азаяды, ал жергілікті инфрақұрылымды салу және басқару сияқты мемлекеттік қызметтерге бір тұрғынға орташа шығындар артады.

Ұлттық статистика бюросының деректері бойынша 2023ж. соңында Қазақстанның ауылдық жерлерінде 3,5 млн адам жұмыспен қамтылған, бұл Қазақстанның 9,1млн жұмыспен қамтылған халқының 38,0%-ын құрайды (Комитет статистики Министерства национальной экономики...) [15]. Демек, бұл көрсеткіш ауылдық жерлер Республиканың айтарлықтай еңбек ресурстары шоғырланған орын екенін көрсетеді.

Осыған орай мемлекет еліміздің тұрақты экономикалық дамуы мен азық-түлік қауіпсіздігін сақтау үшін ауыл шаруашылығы мен ондағы еңбек ресурстарының орасан зор мүмкіндіктерін тиімді пайдалану мақсатында ауылдық аймақтарды дамытудың түрлі бағдарламаларын әзірледі. Атап, айтқанда, Қазақстан Республикасының ауылдық аумақтарын дамытудың 2023-2027 жылдарға арналған тұжырымдамасы, Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіптік кешенін дамытудың 2021-2030 жылдарға арналған тұжырымдамасы және т.б.

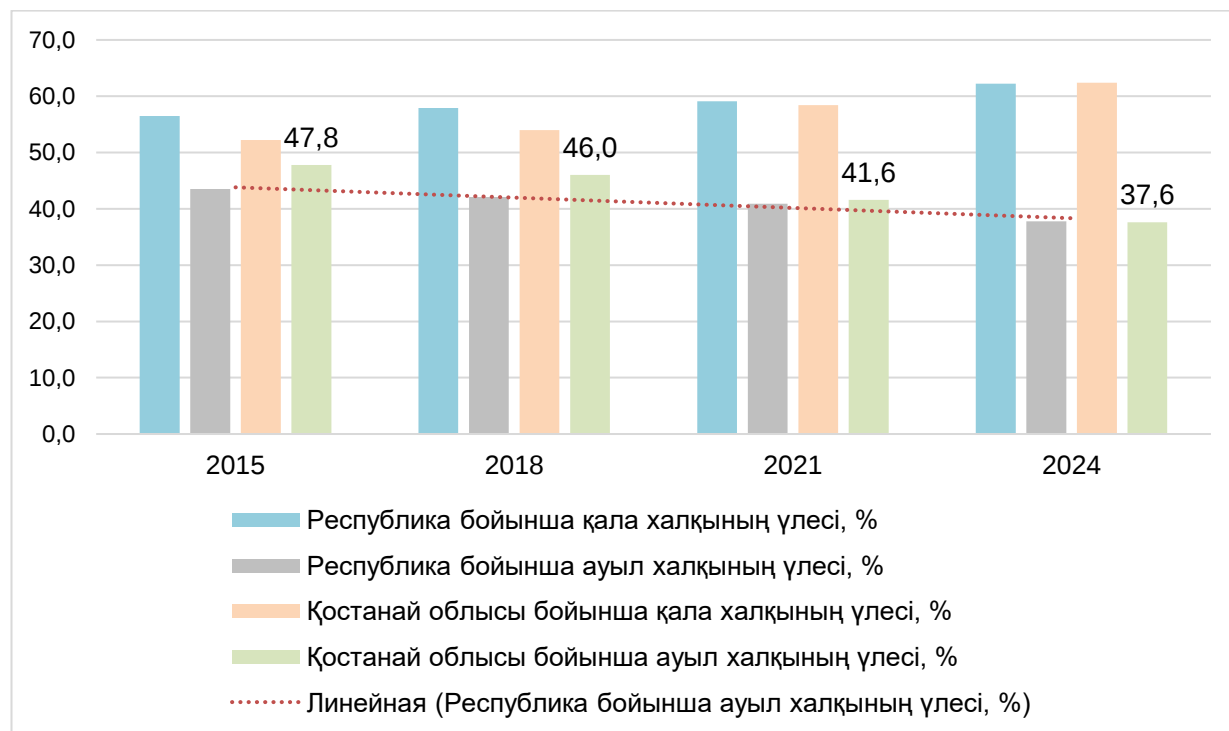
Соған қарамастан, ауыл тұрғындарының табиғи өсіміндегі тұрақтылық сақталмай келеді. Статистикалық мәліметтерді негізге алатын болсақ, ауыл тұрғындарының саны 2009ж. бері тұрақты түрде қысқаруда. 2024ж. басындағы статистикалық мәліметтерді ескеретін болсақ, Республика бойынша қала халқының үлесі 62,2%, ал ауыл тұрғындарының үлесі 37,8% құрады. Әсіресе ауыл тұрғындарының төмендеу үлесі Қостанай облысында қатты байқалып отыр, яғни соңғы он жылда (2015-2024жж. басы) ауыл халқының үлесі 25,9% азайған (1 сурет).

Суреттен көріп отырғанымыздай, Республика бойынша жалпы халыққа есептегендегі ауыл тұрғындарының үлесі 2024 жылдың басында 2015 жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 5,7%, ал Қостанай облысында 10,2% төмендеді. Қарастырылып отырған кезеңдер бойынша Республикадағы ауыл халықтың табиғи өсімі 2024 жылдың басында 0,1% өссе, сәйкесінше бұл көрсеткіш Қостанай облысында назар 25,9% азайды.

Зерттеу нәтижесінде авторлар ауыл тұрғындарының бұлай төмендеуіне бірқатар себептердің әсері бар екенін анықтады, олар: Республика бойынша неке санының қысқаруы және ажырасу санының өсуі, ауылдық елді мекендерінің шашыраңқы қоныстануы және шағын елді мекендердің жоғары үлесі; ауыл халқының өмір сүру сапасына қажетті базалық игіліктер мен қызметтерге (әлеуметтік және инженерлік

инфрақұрылымдар) қолжетімдіктің төмен болуы; экономикалық белсенді топтардың тұрақты және жоғары табыс табу мақсатында ірі қалаларға қоныс аударуы секілді факторлар бар. Бұл жағдайлар

Республиканың бірқатар облыстарында (Қостанай, ШҚО, СҚО) ішкі көші-қон үрдісінен туындаған ауыл халқының депопуляциясын одан әрі арттырды.

Ескерту: (Комитет статистики Министерства национальной экономики...) [15]

1 сурет – Республика және Қостанай облысы бойынша ауыл және қала тұрғындарының үлесі, %

Аталған фактілерді нақтылау мақсатында біз біріншіден, қала және ауыл тұрғындарының үлесін ескере отырып,

Республиканың және Қостанай облысының еңбек нарығының негізгі индикаторларын талдау жасаймыз (1 кесте).

1 кесте – Республика және Қостанай облысы бойынша еңбек нарығының негізгі индикаторларын талдау, 2023ж.

Еңбек нарығының негізгі индикаторларын		Қала	Ауыл	Қостанай облысы
Жұмысқуші, адам		5 903 634	3 630 480	472 143
Халық санындағы жұмыс күші үлесі, %		67,7	69,8	72,2
Жұмыспен қамтылған халық, адам		5 624 526	3 457 394	479 548
Жұмыспен қамту деңгейі, %		95,3	95,2	95,1
Жұмыссыз халық, адам		279 108	173 086	22 595
Жұмыссыздық деңгейі, пайызбен		4,7	4,8	4,9
Өзін-өзі жұмыспен қамтыған қызметкерлер	саны, адам	1 018 427	1 170 064	120 780
	үлесі, %	18	34	25
Оның ішінде жиынтық кіріс деңгейі 1-ден 1 ЕТҚД-ге дейінгілер үлесі, %		9,8	18,6	20,4
60 001-ден 100 000 теңгеге дейін		15,9	39,2	17,4

Ескерту: (Комитет статистики Министерства национальной экономики...) [15]

Кестеден көріп отырғанымыздай, Республиканың және Қостанай облысының еңбек нарығының индикаторлары қала көрсеткіштерімен салыстырғанда біршама төмен екенін байқаймыз. Атап айтқанда,

жалпы халық санындағы жұмыс күшінің үлесі қаламен салыстырғанда Республиканың ауылдық аймақтарында 0,1%, ал Қостанай облысында 4,5% жоғары болуына қарамастан жұмыспен қамту деңгейі 0,1

және 0,2% төмен. Сонымен қатар, өзін-өзі жұмыспен қамтыған қызметкерлердің үлесі қаламен салыстырғанда ауылдық жерлерде 16%, ал Қостанай облысында 9% жоғары.

Ауыл тұрғындарының көпшілігінде табысының төмен және тұрақты емес кезі жоқ екенін көрсетеді. Атап айтқанда ауылдық жерлердегі өзін-өзі жұмыспен қамтыған қызметкерлердің ішінде 60 мыңнан 100 мың теңгеге дейін табыс табатындардың үлесі 39,2% құраса, бұл көрсеткіш қалада 15,9% құрап отыр.

Сонымен қатар, өзін-өзі жұмыспен қамтыған қызметкерлердің ішінде ең төменгі күнкөріс деңгейі (ЕТКД)-ге дейінгілердің үлесі қалада 9,8% құраса, бұл көрсеткіш ауылдық жерлерде екі есеге жоғары (18,6%), Қостанай облысында 20,4% құрайды. Демек Қостанай облысында бұл көрсеткіш қала

көрсеткішімен салыстырғанда екі еседен астам жоғары. Келтірілген деректер ауыл тұрғындарының, әсіресе экономикалық белсенді топтардың қалаға кетуінің басты көрсеткіштері болып саналады.

Екіншіден, өңір бойынша (әлеуметтік және инженерлік инфрақұрылымдар) қолжетімдіктің төмен болуы. Біз бұл проблемаға нақтырақ түсіндіру үшін Қостанай облысының кейбір аудандарының денсаулық сақтау және білім беру мекемелеріне талдау жүргіземіз. Ол үшін халық тығыз орналасқан 3 ауданды (Қостанай, Әуликөл және Қарабалық) және халық ең аз қоныстанған төрт ауданды (Жангелді, Наурызым және Алтынсарин) аудандарындағы әлеуметтік нысандар мен оның қызметін тұтынушыларға және мамандарына талдау жасаймыз.

2 кесте – Қостанай облысының кейбір аудандары бойынша денсаулық сақтау саласы мамандарымен қамтамасыз етілу деңгейі, 2010-2023жж.

Денсаулық сақтау саласы мамандарының санаты	Аудандар	2010	2015	2020	2023	Ауытқу 2023/2010 (%)
Халық саны (адам)	Қостанай	67 874	70 356	71 226	73 165	107,8
	Әуликөл	47 249	45 256	41 293	34 848	73,8
	Жангелді	15 298	13 736	11 969	10 762	70,3
	Наурызым	13 000	12 171	10 354	9 194	70,7
Денсаулық сақтау объектілерінің саны, бірлік	Қостанай	54	52	50	49	90,7
	Әуликөл	36	35	30	30	83,3
	Жангелді	22	20	20	20	90,9
	Наурызым	11	9	9	9	81,8
Дәрігерлер саны, адам	Қостанай	45	73	91	101	2 еседен астам
	Әуликөл	69	68	74	75	108,7
	Жангелді	11	11	12	11	100,0
	Наурызым	10	7	7	8	80,0
Медицина қызметкерлерінің саны, адам	Қостанай	194	288	291	290	149,5
	Әуликөл	279	279	292	273	97,8
	Жангелді	108	102	115	107	99,1
	Наурызым	72	53	55	55	76,4
Ескерту: (Комитет статистики Министерства национальной экономики...) [15]						

2 кестеде Қостанай облысының халық тығыз қоныстанған Қостанай, Әуликөл аудандары және халық аз қоныстанған Жангелді, Наурызым, аудандары бойынша халық саны мен ондағы денсаулық сақтау қызметінің жалпы жағдайы келтірілген. Келтірілген 4 ауданның Қостанай ауданынан басқа үш ауданында халық саны соңғы 13 жылда шамамен 26-30% қысқарды. Соған сәйкес денсаулық сақтау объектілерінің саны 10-18% азайған. Әсіресе бұл тұрғындары аз Наурызым ауданында байқалады.

Тұрғындар мен денсаулық сақтау объектілерінің қысқаруына қарамастан дәрігерлер саны артып отыр, атап айтқанда Қостанай ауданында екі еседен астам, ал Әулие-

көл ауданында 8,7% өскен. Мамандар саны мен халық саны өсімінің арасында кері байланысты байқауға болады. Сол себепті Қостанай облысы бойынша қарастырылып отырған аудандары бойынша халық санының азаюына денсаулық сақтау саласының әсері шамалы деп айтуға болады.

Халық санының азаюына әсер етуі мүмкін әлеуметтік маңызды индикаторлардың бірі білім саласы болуы мүмкін. Біз білім беру саласы қызметтерінің халық санына әсерін бағалау үшін халық тығыз орналасқан Қарабалық ауданын және халық саны ең аз Алтынсарин ауданына талдау жасаймыз (3 кесте).

3 кесте – Қостанай облысының кейбір аудандары бойынша білім беру саласы қызметінің жағдайы, 2010-2023жж.

Қызмет	Аудан	2010	2015	2020	2023	Ауытқу 2023/2010 (%)
Мектепке дейінгі мекемелер саны (балабақшалар, шағын орталықтар)	Қарабалық	28	34	31	25	89,3
	Алтынсарин	18	20	20	19	105,6
Мектепке дейінгі мекемелердегі балалар саны	Қарабалық	730	1 001	1 137	958	131,2
	Алтынсарин	480	700	461	393	81,9
Балабақшадағы тәрбиешілер саны	Қарабалық	67	91	96	96	143,3
	Алтынсарин	11	26	28	29	263,6
Мектептер саны (бірлік)	Қарабалық	39	35	29	24	61,5
	Алтынсарин	19	19	19	19	100,0
Мектептердегі оқушылар саны (бастауыш, негізгі, орта)	Қарабалық	3 422	3 004	2 998	2 906	84,9
	Алтынсарин	1 918	1 774	1 748	1 695	88,4
Жоғары сынып оқушыларының саны (10-11 сыныптар)	Қарабалық	338	378	286	247	73,1
	Алтынсарин	268	236	189	157	58,6
Жоғары сынып мұғалімдерінің саны (9-11 сыныптарда сабақ береді)	Қарабалық	284	288	269	257	90,5
	Алтынсарин	239	236	228	235	98,3
Мамандардың қажетті саны (мектеп бойынша)	Қарабалық	20	19	14	9	45,0
	Алтынсарин	18	16	17	21	116,7

Ескерту: (Комитет статистики Министерства национальной экономики...) [15]

3 кестеден көріп отырғанымыздай, халық саны тығыз деп есептелетін Қарабалық ауданында мектепке дейінгі мекемелердегі балалар саны 2023 жылды 2010 жылмен салыстырғанда 31,2% артып отыр. Соған сәйкес балабақшадағы тәрбиешілер саны 43,3% артты. Ең бір қызығы халық саны аз Алтынсарин ауданында мектепке дейінгі мекемелердегі балалар санының 19,1% қысқаруына қарамастан мектепке дейінгі мекемелер саны 5,6%, ал балабақшадағы тәрбиешілер саны 3 есеге жақын артты.

Бұл мемлекеттік бюджеттің тиімсіз жұмсалуды және күмәнді жағдайды қалыптастырып отыр. Осы ауданның мектеп оқушыларының санының 15% азаюына байланысты оқытушылар саны 1,7%-ға азайды. Екі аудан бойынша да жоғары сынып оқушыларының саны (10-11 сыныптар) 27 және 41,4% азайған.

Демек, жоғары сынып оқушылары сапалы білім алу мақсатында жақын немесе ірі қалаларға кету көрсеткіштері жоғары деп бағалауға болады. Ауылдық аймақтардағы тұрғындар мен әлеуметтік нысандардың қысқаруына қарамастан біздің зерттеуімізде қарастырылған Қостанай және Әулиеқұл аудандарында дәрігерлер саны, ал Алтынсарин ауданында балабақшадағы тәрбиешілер саны еселеп артып отыр. Мұндай олқылықтар мемлекеттік бюджеттің тиімсіз жұмсалып отырғанын немесе ауылдық аймақтардағы кадрлық құрылымның тиімсіз басқарылуын аңғартады.

Үшінші, өңірлік бөліністер бойынша аймақтардағы неке санының қысқаруы және ажырасу санының өсуі. Қазақстан Республикасында ажырасудың жалпы коэффициенті 2022 жылдың соңында 2,27 құрады. Қостанай облысы бойынша бұл көрсеткіш 2,89 құрайды. Республикалық көрсеткішпен салыстырғанда 27%, ал 2021 жылмен салыстырғанда 3,2% жоғары.

Талқылау

Талдау нәтижесінде анықталғандай, ауылдық аймақтардағы халық депопуляциясы әсіресе Қазақстанның Шығыс, Солтүстік және Қостанай облыстарында ерекше байқалып отыр. Бұл құбылыс ірі қалаларға да ауылдық жерлерге де кері әсерін тигізді. Атап айтқанда, ауылдық жерлердегі халық санының азаюы әлеуметтік инфрақұрылымдарға қажеттілікті төмендетті, соның салдарынан көптеген ауылдық жерлерде әлеуметтік нысандар қараусыз қалды және олар біртіндеп пайдалану құнын жойды. Нәтижесінде, ауыл тұрғындарының саны 2024ж. 2008 (ауыл тұрғындарының ең көп тіркелген жылы) жылмен салыстырғанда 9,1% азайды және 2000 жылмен салыстырғанда 2021 жылы ауылдық елді мекендер саны 2,7%-ға қысқарды.

Классикалық урбанизация аясында орын алып отырған бұл процесс ірі қалалардағы әлеуметтік инженерлік инфрақұрылымдардың жүктемесін арттырды 35 млн-ға жуық ауыл тұрғыны еліміздегі үш ірі қаласының маңына (Астана, Алматы,

Шымкент) шоғырланды. Атап айтқанда бұл ірі қалаларда көше кептелістері, көлік қозғалыстарындағы проблемалар, баспана жетіспеушілігі, тұрғын үй бағасының қымбаттауы, коммуналдық жүйелердің жетіспеушілігі, балабақшалар мен мектептер, ауруханалар мен емханалар қызметінің барлық тұрғындарға қолжетімді болмауы секілді мәселелерді одан әрі ушықтырды.

Республиканың, оның ішінде Қостанай облысында өзін-өзі жұмыспен қамтыған қызметкерлердің үлесі қала көрсеткіштерімен салыстырғанда жоғары. Бұл көрсеткіш Қазақстанның қалалық жерлерінде 18%, ауылдық аймақтарда 34%, ал Қостанай облысында 25% құрады. Демек, ауылдық жерлерде тұрақты табыс табу күрделі және жалпы халықтың табысы төмен. Өзін-өзі жұмыспен қамтыған қызметкерлердің ішінде 60-100 мың теңгеге дейін табыс алатындардың үлесі 39,2%, ал қалада шамамен 2,5% төмен.

Ауылдық аймақтар, оның ішінде Қостанай облысындағы халықтың депопуляциясы бойыша жүргізілген демографиялық зерттеулер өңірлердегі репродуктивті ұстанымға әсер етуші факторлардың бірқатары қоғамда қалыптасқан мәдениетпен құндылықтармен тығыз байланысты деген тұжырым жасалды. Біздің зерттеулеріміздің нәтижесіне сәйкес дәстүрлі құндылықтар басым қоғамда ажырасу саны төменірек болса, сәйкесінше модернистік/индивидуалистік құндылықтар басымдық алған пост материалистік қоғамда ажырасу саны көбірек болды.

Зерттеу нәтижесі бойынша ауылдық аймақтардағы әлеуметтік және демографиялық проблемаларды тек мемлекет есебінен реттеу мүмкін емес. Осы орайда, аталаған проблемаларды нәтижелі еңсерген мемлекеттердің тәжірибесін ескере отырып, елімізде ауылдық аумақтарды тұрақты дамытудың келесідей жолдары ұсынылады:

Қорытынды

1. Қазақстан Республикасының ауылдық аумақтарын дамытудың түрлі деңгейдегі бағдарламаларының болуына қарамастан, ауыл тұрғындарының табиғи өсімі бойынша тұрақтылық сақталмай келеді. Ауылдық халықтың депопуляциясы, әсіресе Қазақстанның Шығыс, Солтүстік және Қостанай облыстарында ерекше байқалып отыр.

2. Ауылдық аймақтардағы оның ішінде Қостанай облысындағы халық санының азаюына неке санының қысқаруы және ажырасу санының өсуі, ауыл халқының тұрмыс сапасына қажетті әлеуметтік және

инженерлік инфрақұрылымдарға қолжетімділіктің төмен болуы, экономикалық белсенді топтардың тұрақты және жоғары табыс табу мақсатында ірі қалаларға қоныс аударуы секілді факторлар әсер етті.

3. Ауылдық аймақтардағы өзін-өзі жұмыспен қамтыған қызметкерлердің үлесінің қала көрсеткіштерімен салыстырғанда жоғары болуы ауылдық жерлердегі табыс мөлшерінің төмен екенін және тұрақты табыс көздерінің аз екенін көрсетеді.

4. Қостанай облысы бойынша тереңірек зерттеу жүргізілген 8 ауданның ішіндегі Қостанай, Әуликөл, Алтынсарин аудандары бойынша тұрғындар мен әлеуметтік нысандардың қысқаруына қарамастан кадрлар санының артуы аталған аудандар бойынша әлеуметтік нысандардың кадрлық қамтамасыз етілу деңгейін бақылауды қажет етеді.

5. Демографиялық зерттеулер бойынша өңірлердегі репродуктивті ұстанымға әсер етуші факторлардың бірқатары қоғамдағы қалыптасқан мәдениетке және дәстүрлі құндылықтармен тығыз байланысты екенін көрсетті.

6. Ауыл тұрғындарының жылдан-жылға тұрақты төмендеуі, экономикалық белсенді топтардың тұрақты табыс табу мақсатында ірі қалаларға кетуі аграрлық саланың бәсекеге қабілеттілігін төмендетіп, азық-түлік қауіпсіздігіне қауіп төндіруі мүмкін.

Қорытындылай келе Қазақстанның солтүстік бөлігіндегі, оның ішінде Қостанай облысындағы депопуляциялық үрдісті еңсеру үшін мемлекет стратегиялық маңызды және перспективалы деп саналатын ауылдық аймақтарда өңірлердің депопуляциясын еңсеру жөніндегі шараларды жетілдіруі тиіс. Ол үшін: біріншіден, еліміздің ауылдық аймақтарын дамытуда бизнестің әлеуметтік жауапкершілігі (БӘЖ) тетіктерін іске қосқан дұрыс. Себебі, еліміздегі ауылдық елді мекендердің шашыраңқы қоныстануы мен шағын елді мекендердің жоғары үлесі жағдайында БӘЖ мүмкіндіктерін ескермей, ауылдың әлеуметтік-экономикалық дамуын тек мемлекет есебінен реттеу мүмкін емес.

Мемлекеттің ауылдық аймақтарды дамыту мақсатында жыл сайын бюджет есебінен қаржыландырылуы мемлекеттік шығындарды ұлғайтады. Сол себепті ауылдық аймақтарды дамытудың қаржылық емес тетіктерін (БӘЖ) дамытуы тиіс. Бұл мемлекеттің бюджеттік шығындарын төмендетіп, ауылдық аумақтарды «мемлекет-бизнес-қоғам» қағидаты бойынша үш ірі институт арасындағы өзара сенімді және ықпалдастықты арттырады. Ауылды аумақ-

тарды дамытудың бұл механизмі тұрақты жұмыс орындарын қалыптастырып, халықтың базалық игіліктерге қолжетімділігін нығайтады. Мемлекет бюджетінен бөлінген қаражаттың нәтижесін көрсетеді.

Екіншіден, Қазақстанның Шығыс, Солтүстік және Қостанай облыстарындағы ірі өндіріс орындары жанынан жастар баспанасын салу және агротуризмді дамыту маңызды шаралардың бірі саналады. Жастар баспанасы – жас мамандарды ауылдық аймақтарға тарту, ЖОО үшін өндірістік практиканы тиімді ұйымдастыру, еңбек өнімділігін арттыру, демографиялық және көші-қон проблемаларын реттеу, өндірісті тиімді ұйымдастыру мүмкіндіктерін қалыптастырады.

Агротуризм – ауыл тұрғындарының табысын арттыру, ішкі туризмді дамыту қосымша жұмыс орындарын қалыптастыру, қызмет көрсету сапасын арттыру, бос уақытты тиімді ұйымдастыру және т.б. мүмкіндіктерді ұсынады. Бұдан бөлек, мемлекеттік бағдарламалардың нәтижелі орындалуына мүмкіндік береді.

Автордың қосқан үлесі: Амирова Гульнур Каргабековна: зерттеудің мақсаты мен міндеттерін тұжырымдау, зерттеу әдістерін сипаттау және үйлестіру; Бодаухан Қайрат: әдеби шолу жазу, алынған нәтижелерді түсіндіру және сипаттау, зерттеу нәтижелерін көрнекілеу; Дауренбеков Куаныш Койшыгулович: басылымды өңдеу, сандық мәліметтерді жинау және талдау.

Мүдделер қақтығысы: автор мүдделер қақтығысы жоқ деп мәлімдейді.

Қаржыландыру көзі: IPH AP23490441 «Солтүстік өңірлердің ауылдық аумақтарын кеңістікте дамыту жағдайында АӨК әлеуетін іске асыруды зерттеу, ауыл халқының әлауқатын арттыру бойынша ұсынымдар әзірлеу».

Әдебиеттер тізімі

[1] Uribe-Sierra, S.E. Latent rural depopulation in Latin American open-pit mining scenarios / S.E. Uribe-Sierra, P. Mansilla-Quiñones, A.I. Mora-Rojas // *Land*.-2022.-N11(8).-1342. <https://doi.org/10.3390/land11081342>

[2] Commission on Population and Development, fifty-seventh session [Electronic resource].-2024.-URL: <https://www.un.org/development/desa-pd/events/CPD57> (date of access: 05.05.2024).

[3] World Social Report 2023: Leaving No One Behind In An Ageing World [Electronic resource].- 2023.- URL: <https://www.desapublications.un.org/publications/world-social-report-2023-leaving-no-one-behind-ageing-world> (date of access: 07.05.2024).

[4] Андреева, О. Взаимосвязь деградации земель, изменения климата и миграции в Центральной Азии: исследование / О.Андреева, А. Себенцов, Г. Куст, В. Колосов.– М.: Институт географии Российской академии наук, 2022.-42с.

[5] Christiaanse, S. Rural facility decline: A longitudinal accessibility analysis questioning the focus of Dutch depopulation-policy / S. Christiaanse // *Applied Geography*.-2020.-Vol.121.-102251. <https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2020.102251>

[6] ESPON. ESCAPE European Shrinking Rural Areas: Challenges, Actions and Perspectives for Territorial Governance; Synthesis Report [Electronic resource].- 2020.- URL: <https://www.espon.eu/escape> (date of access: 07.05.2024).

[7] Papadopoulos, A.G. Rural Depopulation in Greece: Trends, Processes, and Interpretations / A.G. Papadopoulos, P. Baltas // *Geographies*.-2024.-N4.-P.1–20. <https://doi.org/10.3390/geographies4010001>.

[8] Guzman, J.M. Past and Future Demographic Trends: Fears, Facts and Policy Implications. United Nations. Population Division. Commission on Population and Development.-2024.-15 Session [Electronic resource].-2024.-URL: https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/un-desapd_2024_cpd57_guzman_keynote.pdf (date of access: 07.05.2024).

[9] Asante, D. Understanding Unmet Care Needs of Rural Older Adults with Chronic Health Conditions: A Qualitative Study / D. Asante, C.S. McLachlan, D. Pickles, V. Isaac // *International Journal of Environmental Research and Public Health*.-2023.- 203298. <https://doi.org/10.3390/ijerph20043298>

[10] Конарбаева, М.М. Регулирование миграции трудовых ресурсов в сельских районах / М.М. Конарбаева // *Проблемы агротуризма*.-2024.- № 1.-С.250-259.

[11] Бодаухан, К. Урбандалу: Қазақстанның Солтүстік өңірлеріндегі демографиялық және әлеуметтік мәселелер / К.Бодаухан, Д.Женсхан, Ж.Саматова // *Вестник Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева. Серия Экономическая*.-2023.- №4.- Б.50-64.

[12] Kireyeva, A.A. Factors causing depopulation of vulnerable regions: Evidence from Kazakhstan, 2009–2019 / A.A. Kireyeva, L. Vasa, N.K. Nurlanova, L.J. Wan, A. Moldabekova // *Regional Statistics*.-2023.-Vol.13.-No.3.- P.559–580. <https://doi.org/10.15196/RS130308>.

[13] Ибрагимова, К.И. Қазақстанның стратегиялық маңызды өңірлерінің депопуляциясын еңсеру бойынша даму трендтерін зерделеу және шаралар әзірлеу / К.И.Ибрагимова, А.Б.Турысбекова // *Экономика: стратегия и практика*.-2021. -Т. 16.- № 4.-Б. 76-89.

[14] Кусаинова, И. Почему вымирает казахстанское село и какие проблемы у молодежи: что показывают опросы [Электронный ресурс]. - 2023. - URL: <https://www.inbusiness.kz/ru/news/pochemu-vymiraet-kazahstanskoe-selo-i-pochemu-est-problemy-u-molodezhi-cto-poka-zyvayut-oprosy> (дата обращения: 10.05.2024).

[15] Комитет статистики Министерства национальной экономики Республики Казахстан [Электронный ресурс]. - 2024. - URL: <https://www.stat.kz>. (дата обращения: 05.05.2024).

References

[1] Uribe-Sierra, S.E., Mansilla-Quiñones, P. & Mora-Rojas, A.I. (2022). Latent rural depopulation in Latin American open-pit mining scenarios. *Land*, 11(8), 1342. Available at: <https://doi.org/10.3390/land11081342> [in English].

[2] Commission on Population and Development (2024). Fifty-seventh session. Available at: <https://www.un.org/development/desa/pd/events/CPD57> (date of access: 05.05.2024) [in English].

[3] World Social Report 2023: Leaving No One Behind In An Ageing World (2023). Available at: <https://desapublications.un.org/publications/world-social-report-2023-leaving-no-one-behind-ageing-world> (date of access: 07.05.2024) [in English].

[4] Andreeva, O., Sebencov, A., Kust, G. & Kolosov, V. (2022). Vzaimosvjaz' degradacii zemel', izmenenija klimata i migracii v Central'noj Azii: Issledovanie [The relationship of land degradation, climate change and migration in Central Asia: A study]. *Institut geografii Rossijskoj akademii nauk*, 42 [in English].

[5] Christiaan, S. (2020). Rural facility decline: A longitudinal accessibility analysis questioning the focus of Dutch depopulation-policy. *Applied Geography*, 121, 102251. <https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2020.102251> [in English].

[6] ESPON. ESCAPE European Shrinking Rural Areas: Challenges, Actions and Perspectives for Territorial Governance; Synthesis Report (2020). Available at: <https://www.espon.eu/escape> (date of access: 07.05.2024) [in English].

[7] Papadopoulos, A.G. & Baltas, P. (2024). Rural Depopulation in Greece: Trends, Processes, and Interpretations. *Geographies*, 4, 1–20. Available at: <https://doi.org/10.3390/geographies4010001> [in English].

[8] Guzman, J.M. (2024). Past and Future Demographic Trends: Fears, Facts and Policy Implications. United Nations. Population Division. Commission on Population and Development,

15th Session. Available at: https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/undesapd_2024_cpd57_guzman_keynote.pdf (date of access: 07.05.2024) [in English].

[9] Asante, D., McLachlan, C.S., Pickles, D. & Isaac, V. (2023). Understanding Unmet Care Needs of Rural Older Adults with Chronic Health Conditions: A Qualitative Study. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 20, 3298. Available at: <https://doi.org/10.3390/ijerph20043298> [in English].

[10] Konarbaeva, M.M. (2024). Regulirovanie migracii trudovyh resursov v sel'skih rajonah [Regulation of labor migration in rural areas]. *Problemy agrorynka – Problems of AgriMarket*, 1, 250–259 [in Russian].

[11] Bodaukhan, K., Zhenskhan, D. & Samatova, Zh. (2023). Urbanalu: Qazaqstannyñ Solüstik öñirlerindegi demografialyq jáne áleumettik máseleler [Urbanization: demographic and social problems in the Northern regions of Kazakhstan]. *Economic series Vestnik ENU im. L.N. Gumileva - Economic series of the Bulletin of ENU named after L.N. Gumilyov*, 4, 50–64 [in Kazakh].

[12] Kireyeva, A.A., Vasa, L., Nurlanova, N.K., Wan, L.J. & Moldabekova, A. (2023). Factors causing depopulation of vulnerable regions: Evidence from Kazakhstan, 2009–2019. *Regional Statistics*, 13(3), 559–580. Available at: DOI: 10.15196/RS130308 [in English].

[13] Ibrahimova, K.I. & Turysbekova, A.B. (2021). Qazaqstannyñ strategialyq mañyzdy öñirleriniñ depopulaciasyn eñseru boiynsha damu trendterin zerdeleu jáne şaralar azırleu [Study of development trends and development of measures to overcome depopulation of strategically important regions of Kazakhstan]. *Economy: strategy and practice*, 16(4), 76–89 [in Kazakh].

[14] Kusainova, I. (2023). Pochemu vymiraet kazhstanskoe selo i kakie problemy u molodezhi: chto pokazyvajut oprosy [Why is the Kazakh village dying out and what problems do young people have: what the polls show]. Available at: <https://www.inbusiness.kz/ru/news/pochemu-vymiraet-kazahstanskoe-selo-i-pochemu-est-problemy-u-molodezhi-cto-poka-zyvayut-oprosy> (date of access: 10.05.2024) [in Russian].

[15] Komitet statistiki Ministerstva nacional'noj jekonomiki Respubliki Kazakhstan (2024). Available at: <http://www.stat.kz> (date of access: 05.05.2024) [in Russian].

Авторлар туралы ақпарат:

Амирова Гульнур Каргабековна – негізгі автор; Ph.D докторы; Қоғамдық денсаулық және менеджмент кафедрасының доценті; «Астана медицина университеті»; 010000 Бейбітшілік көш., 49/А, Астана қ., Қазақстан; e-mail: gulnur8383@mail.ru; <https://orcid.org/0009-0001-7858-497X>

Дауренбеков Куаныш Койшығұлович; техника ғылымдарының кандидаты; студенттік мәселелер жөніндегі Департамент директоры; С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық зерттеу университеті; 010000 Жеңіс даңғ., 62, Астана қ., Қазақстан. e-mail: dkuankaz@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-9083-4150>

Daurenbekov Kuanysh; Candidate of Engineering Science; Director of the Department of Student Affairs; S. Seifullin Kazakh AgroTechnical Research University; 010000 Zhenis Ave., 62, Astana, Kazakhstan; e-mail: dkuankaz@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-9083-4150>.

Дауренбеков Куаныш Койшыгулович; кандидат технических наук; директор Департамента по студенческим вопросам; Казахский агротехнический исследовательский университет им. С.Сейфуллина; 010000 пр. Победы, 62. г.Астана, Казахстан; e-mail: dkuankaz@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-9083-4150>